

Vejledning til Bevarende lokalplan nr. 012-1.1

Østerende- og Vesterende Ballum

*Vejledningen er udarbejdet af
Tønder Kommune, Teknisk Forvaltning,
Byg & Plan.*

*I vejledningen indgår uddrag af og
foto fra Vadehavet - Kulturarvsatlas,
samt tegninger og fotos af Arkitekt
m.a.a. Steffen Søndergaard,
Arkitektfirmaet aarhus arkitekterne
og Teknisk Forvaltning i Tønder.*

Indhold

INDHOLD

Forord	5
Om vejledningen	6
Indledning	7
Bygningstyper	9
Vejledning	17
Fredning	31
Eksisterende forhold	32
Byggestil	34
Farveskala	38
Litteraturliste	39
Ordforklaring og begreber	40

Vejledningen og lokalplanen kan ses i Tønder Kommunes Borgerservice, på bibliotekerne og på kommunens hjemmeside:

www.toender.dk

Oplysninger om vejledningen og lokalplanen kan fås ved henvendelse til:

Tønder Kommune
Teknisk Forvaltning
Byg og Plan
Rådhusstræde 2
6240 Løgumkloster

Tlf. 74 92 92 92
eller pr. mail: toender@toender.dk

I forbindelse med udarbejdelse af bevarende lokalplan for byerne Ballum Øster- og Vesterende har Kommunalbestyrelsen ønsket at udarbejde denne vejledning.

Vejledningen er udtryk for ønsket om, at helheden og de mange velbevarede bygninger sikres bedst muligt og i det omfang det er muligt tilbageføres til deres oprindelige udseende.

Vejledningen er ikke i sig selv bindende, idet det er bestemmelserne i Bevarende lokalplan nr. 012-1.1 Østerende- og Vesterende Ballum der fastsætter bestemmelser for, hvad der er muligt og hvilke forpligtigelser ejendommenes ejere har.

Vejledningen kan bruges af ejendommenes ejere i forbindelse med vedligeholdelse, ombygninger og nybyggeri.

Det er forsøgt, gennem gode eksempler og anvisninger at hjælpe til de rette løsninger således, at områdets mange kvalitet bliver understøttet.

Vejledningen vil også blive brugt af den kommunale forvaltning som administrationsgrundlag i forbindelse med sagsbehandling inden for bevarende lokalplan nr. 012-1.1

Det er Kommunalbestyrelsens håb at Ballum Østerende- og Vesterende med lokalplanen og med denne vejledning vil blive en endnu mere attraktiv by at bo i og besøge.

Tønder Kommune juli 2009

Om vejledningen

Bevarende lokalplan nr 012-1.1 fastlægger bestemmelser for, hvorledes bygninger kan nybygges, ombygges, renoveres og vedligeholdes, ligesom den indeholder bestemmelser for hvorledes de ubebyggede arealer skal behandles.

Denne vejledning supplerer med anvisning på hvorledes arbejderne kan gennemføres i praksis, ligesom der ved gode eksempler vises hvorledes bygningerne bør fremstå.

Inden for lokalplanens område er der fire typer bygninger, stammende fra fire tidsperioder. Disse bygninger skal på en lang række områder behandles forskelligt. Derfor er der i vejledningen givet en oversigt over de fire bygningstyper og bestemmelser for hvorledes netop denne type bygninger skal behandles.

Gennem århundrede brugtes de samme få materialer, lokale mursten, strå, træ og oliemaling. Inden for de seneste 50 år er der kommet mange nye materialer og mange krav, blandt andet til arbejdsmiljø, der gør at bygningerne får et forkert udtryk.

For at sikre den bedst mulige bevaring af byerne bør de materialer der anvendes i størst mulig omfang være i overensstemmelse med den oprindelige byggetradition.

Lokalplanen rummer en række bestemmelser om materialer og overfladernes behandling. Vejledningen giver en række anvisninger på hvorledes disse bestemmelser kan følges.

Kravene til komfort og energistyring har ligeledes medført ændringer i byggeskik. Termoruder forudsætter kraftigere rammer og sprodsler, og glasset reflekterer forkert. Derfor er der i lokalplanen stillet krav om et lag glas i de ydre rammer. Vejledningen anviser muligheder for at skabe den nødvendige isolering ved forsats- eller koblede rammer

Er række bygninger kan ikke længere anvendes til deres oprindelige funktion. det gælder især landbrugsbygningerne.

Vejledningen viser muligheder for at anvende disse bygninger til andre formål og hvorledes bygningerne ydre kan bevares nogenlunde som de oprindeligt fremstod.

Ved udvendige vedligeholdelsesarbejder skal der ske en anmeldelse til Tønder Kommune, Byg & Plan Rådhusstræde 2, 6240 Løgumkloster. Anmeldelsen skal indeholde oplysninger om hvad der skal ske, hvilke materialer og farver der påregnes anvendt.

Er der tale om bygningsmæssige ændringer, i form af ændret anvendelse, til- eller nybyggeri skal der indsendes en ansøgning til Tønder Kommune, Byg & Plan Rådhusstræde 2, 6240 Løgumkloster. Skema til ansøgning kan hentes på Kommunens hjemmeside www.toender.dk.

Ansøgning om tilskud skal ligeledes sendes til Tønder Kommune, Byg & Plan Rådhusstræde 2, 6240 Løgumkloster der vil gennemgå ansøgningen og i det omfang den er i overensstemmelse med lokalplan og gældende lovgivning sende den videre til den tilskudsgivende.

Indledning

Tønder Kommune har en bygningskultur der på mange måder er enestående i Danmark.

Nærheden til havet med de særlige vilkår som dette byder har præget bygningskulturen i kommunen.

Store dele af Vestslesvig er plan havbund, hvor bakkeøerne rejser sig som flade forhøjninger kaldet geester.

På nordsiden af den yderste geest ligger landsbyen Ballum Vesterende som er sammenbygget med gårdbebyggelsen Ballum Østerende, der østligst afsluttes af Mølby Ballum.

Til sammen rummer bebyggelserne meget fine eksempler på bybebyggelse og bygningskultur.

Ballum Øster- og Vesterende er i Vadehavet - Kulturarvsatlas fremhævet blandt de bebyggede strukturer på landet.

Byerne beskrives i kulturarvsatlasset blandt andet således:

”Ballum Østerende er kendetegnet af de store gårdanlæg, der ligger i et regelmæssigt forløb med stuehusene placeret solret, langs nordsiden af de to vejforløb.

Gårdbebyggelsen ligger i et åbent og spredt forløb, der lader det dyrkede land komme helt ind i landsbyen og åbner op for en række smukke landskabelige kig ud over Ballummarsken. Bebyggelsen er dels præget af gårdanlæg fra 1800-tallet, som er opført i blank mur i røde tegl, samt af anlæg fra begyndelsen af 1900-tallet, hvoraf nogle har let præge af Bedre Byggeskik.

Ballum Vesterende er et af de bedst bevarede eksempler på en kirke-landsby med bygningerne placeret langs en gade, der leder rundt om kirken og kirkegården.

Specielle er her de huse, der nærmest er bygget ind i kirkegårdsdiget, idet Ballum Vesterendes huse ligger klods op ad kirkegårdens vest-, nord- og østsider.

På sydsiden af kirken ligger det fredede, tidligere tinghus i Lø Herred, senere skole og missionshus, opført 1788.

Landsbyen rummer gode eksempler på vestslesvigske huse, og byens placering omkring kirken i området på geesten syd for Ballummarsken er meget karakteristisk.

Fra landsbyen er der en fantastisk udsigt over Vadehavet over mod Rømø og Sild og ned over de lavtliggende Ballum Enge.”

Den typiske Vestslesviske hus / gård har bolig i østenden og stald / udlænger i vestenden

Bygningsdetaljerne er omhyggeligt udført

"Arkengaff" med den karakteristiske kvist med lugen til loftet

Bygningstyper

VESTSLESVISKE LÆNGEHUSE OG GÅRDE

De ældste bygninger i Østerende, Vesterende og Mølby Ballum er bygget i en lokal stil, der er en del af den vestslesviske byggeskik, der præger hele Vadehavsområdet. Typen har været anvendt som småhuse, enlængede gårde og flerlængede gårde (op til 4 længer). Småhusene og de enlængede gårde i området har ofte haft staldenden mod vest og boligdelen mod øst.

I den vedhæftede oversigt er det angivet, hvilke bygninger, der oprindeligt er opført i en af de fire bygningstyper

Bygningstypen er kendetegnet ved at være et stråttægt længehus oftest med $\frac{3}{4}$ valm (enkelte med $\frac{1}{2}$ valm). Gavlene øst-vest vendt (undtaget herfra er dog småhusene omkring kirkegårdsdiget), med små fladbuede jernvinduer under valmen. Over hoveddøren som ofte en dobbeltdør er der enten en frontkvist, kaldet "arkengaff", eller en kvist helt nede ved tagskægget. På sydsiden af stuehuset har mange huse en buet karnap.

Facaderne er grundmurede og står i blank mur i egnstypiske teglsten med et farvespil varierende fra mørk sintret brun-violet til lys rød og i et format, der er større end normalsten. Murværket er lagt i krydsforbandt med skrabefuger, der er opstreget med hvidtekalk. Under taget en lille muret gesims. I en del bygninger i området er der brugt sten fra andre nedrevne bygninger.

Tagene er rørtækkede med mønningen lagt med lyng. Tagfladen er ubrudt (uden tagkviste) og optager i bløde kurver tagene fra "arkengaff" og karnap. Tagryggen ved "arkengaff" stiger i en let bue ind mod tagryggen. Tagskægget er skåret vandret af.

Frontkvisten er på nogle bygninger i lokalplanområdet påbygget senere og har murværksdetaljer, udsmykninger og blændinger. De oprindelige "arkengaff" bestod af en luge med et lille vindue over og mange står i dag med en hældning ind mod taget.

Bestemmelser for renovering af de vestslesviske bygninger

- Facadens arkitektur skal bevares og retableres med det formsprog og de karakteristiske bygningsdele samt detaljer der hører bygningstypen til.
- I facaderne må der ikke isættes større vinduespartier og der må ikke etableres nye murhuller til terrassedøre og nye vinduer.
- Hvor der er indrettet bolig eller andre opholdsrum i tidligere stald og lade kan der tillades andre vinduer og døre end oprindeligt anvendt, forudsat disse tilpasses huses arkitektur.
- Murværk skal fremstå som rød blank mur med skrabefuger, der kan opstreges med hvidtekalk / silikatmaling, eller som pudset og kalket / silikatmales. Ved ombygning og renovering skal der anvendes en stenstørrelse der er i overensstemmelse med resten af facaden.
- Tagmaterialer skal være stråtag. Hvor dette ikke er muligt på grund af brandfare kan der anvendes tegl eller listedækket tagpap efter aftale med Tønder Kommune.
- Vinduer og døre skal have samme proportioner og sprosseopdeling som de vinduer der oprindeligt var i bygninger med denne arkitektur. Hoveddøre skal udføres som dobbelte fyldningsdøre, og andre yderdøre skal være revledøre.

Trempelhusene er karakteristiske ved at murene på langsiden er ført op til en højde der svarer til underkant af vinduer på første sal

Trempelhusene er udtyret med mange detaljer i murværket

TREMPELHUSE

Trempelhusene i Østerende og Vesterende er bygget i den tysk dominerede periode. Hustypen har været anvendt til beboelseshuse nogle gange i kombination med erhverv, stuehuse, stalde, lader, udhuse mv.

Bygningerne er karakteriseret ved at de står i blank mur i røde sten. De har en høj facade (grundet tremplén, en forhøjelse af ydermuren over bjælkelaget). Taghældningen er lav og tagudhæng med synlige svejfede spærrender. Der er ofte en frontkvist, ligeledes med synlige spærrender og murværksudsmykning.

Facaderne er opdelt af vandrette gesimsbånd, hjørnelisener og en markeret sokkel. De er ofte rigt udsmykkede med mønstermurværk, murede bånd, bryn over vinduer og sålbænke. Der kan til udsmykningen været anvendt profilerede formsten som kan være udført i kontrastfarver.

Tagfladerne er belagt med skifer og udført med vindskeder i træ. Der kan være brugt tagpap især på mindre bygninger.

Bygningstypen har mange steder oprindeligt haft T-formede vinduer.

På udlængerne var tremplén udført med træbeklædning.

I den vedhæftede oversigt er det angivet, hvilke bygninger, der oprindeligt er opført i en af de fire bygningstyper

Bestemmelser for reovering af Trempelhuse

- Facadens arkitektur skal bevares med det formsprog og de karakteristiske bygningsdele samt detaljer der hører bygningstypen til.
- I facaderne må der ikke isættes større vinduespartier og der må ikke etableres nye murhuller til terrassedøre og nye vinduer.
- Murværk skal fremstå som rød blank mur med skræbefuger. Ved ombygning og reovering skal der anvendes en stenstørrelse og formsten, der er i overensstemmelse med resten af facaden.
- Tagmaterialer skal være naturskifer eller eternitskifer.
- Vinduer skal have samme proportioner og sprosseopdeling som de vinduer der oprindeligt hører til bygningens arkitektur.
- Hoveddøren skal være dobbelte fyldningsdør, medens øvrige døre blot skal være fyldningsdøre.

også i udbygninger kan der findes Bedre Byggeskik

Gesimserne er meget karakteristiske

Også i de enkle udgaver.

BEDRE BYGGESKIK

Bedre Byggeskik husene i Østerende og Vesterende er opført i perioden efter genforeningen. Det er typisk bygninger opført som enfamiliehuse, skole og bolig med erhverv. Hustypen har forbillede i den gamle vestslesvigske type. Typen findes som symmetriske og asymmetriske huse.

Bygningstypen er kendetegnet ved enkle velkomponerede facader i røde mursten med en muret gesims som er trukket et stykke rundt om gavlen (øregesims). Tagene er afvalmede og opskalkede. Frontkvisten er opført i plan med facaden. Vindues- og dørhuller er udført med stik over og vinduerne er i reglen to-rammede med sprosser.

I den vedhæftede oversigt er det angivet, hvilke bygninger, der oprindeligt er opført i en af de fire bygningstyper

Bestemmelser for renovering af bedre byggeskik bygninger

- Facadens arkitektur skal bevares med det formsprog og de gesimser og murfremspring der hører bygningstypen til.
- I facaderne må der ikke isættes større vinduespartier og der må ikke etableres nye murhuller til terrassedøre og nye vinduer.
- Murværk skal fremstå som rød blank mur med skrabe fuger. Ved ombygning og renovering skal der anvendes en stenstørrelse og formsten, der er i overensstemmelse med resten af facaden.
- Gesimser og andre bygningsdetaljer skal bevares .
- Tagmaterialer skal være røde vingetegl svarende til dansk vingetegl.
- Tage skal udføres uden udhæng på langsider og gavle.
- Dokumenterede afvalmninger skal genskabes.
- Vinduer skal være to eller firrammede opdelt med vandrette sprosser.
- Der skal igen isættes dobbelte fyldningsdøre som hoveddøre.

MODERNISTISKE OG NYERE BYGNINGER

Nyere bygninger er alle bygninger, der afspejler den industrielle udvikling efter 1940'erne. Typen dækker fra de modernistiske 50'er boliger, parcelhuse (enfamiliehuse og stuehuse), murede værkstedsbygninger, murede staldbygninger, metalpladebeklædte ståluehaller og andre nyere bygninger.

Den ældre modernistiske bygning i området er kendetegnet ved at være muret i røde sten med murede gavle, taget er udført som sadeltag med røde vingetegl og de har udhæng med synlige spær. Vindues- og dørhuller har ikke stik over. Vinduerne er opsprossede.

De nyere parcelhuse er murede, tagene har en forholdsvis lav hældning og er afvalmede eller har saddeltage hvor gavltrekanterne er træbeklædte eller hele gavlen er muret. Vinduerne er helglasvinduer men enkelte nyere har en opsprossning.

Nyere værksteds- og staldbygninger findes som murede eller som elementbyggeri med gavltrekanter i metalplader ofte med lavere taghældning end stuehuset.

Træhuse findes i området som bygninger med sommerhus udtryk, graverbygning og udhuse.

I den vedhæftede oversigt er det angivet, hvilke bygninger, der oprindeligt er opført i en af de fire bygningstyper

Bestemmelser for modernistiske og nyere huse

Renovering

- Ved renovering skal bygningerne i form og materialer føres tilbage til deres oprindelige udseende i det omfang det kan dokumenteres. Kan dette ikke gøres skal de tilbageføres til et udseende svarende til tilsvarende huse i området.

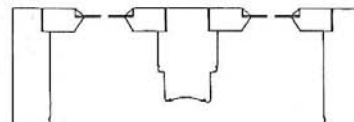
Erstatningsbyggeri

- Hvor bygninger er nedbrændt eller på anden måde totalskadet skal en nybygning opføres svarende til den ødelagte bygning efter de bestemmelser der gælder for den hustype der erstattes.

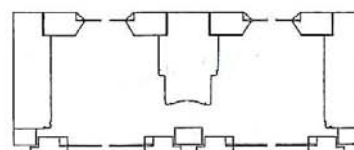
•

Nye huse

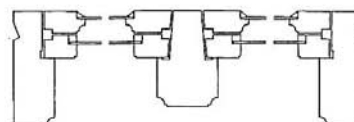
- Ydermure må ikke overstige 2,5 målt fra terræn til skæring med tagfod.
- Ydermure skal opføres i røde teglsten.
- Sekundære bygninger kan udføres med mindre partier i træ.
- Tage skal have en hældning på mellem 40° og 50°. Tage må udføres som heltag eller tag med halvvalm.
- Tage skal dækkes med røde vingetegl som dansk vingetegl, eller listedækket tagpap.
- Vinduer og døre skal udføres i malet træ og med et murhul i højformat.

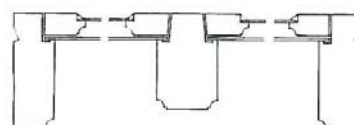
Gammelt vindue med ét lag glas.

Gammelt vindue med ét lag glas – suppleret med forsatsvindue.

Nyt, koblet vindue.

Koblet vindue, hvor den koblede ramme udgøres af en hærdet glasplade.

Således kan vinduer isættes i et hus der ikke er født med vinduer på dette sted. Bjerremark ved Ubjerg.

Eksempler på vinduer med et lag glas yderst.

BYGNINGSELEMENTER GENERELT

Eksisterende bygninger

Vinduer og døre i boliger har traditionelt været udført i malet træ med udsmykning i form af profilering af karme og rammer og fyldinger i dørene. Glas har været plant og fastholdt i kitfals.

I stalde og udhuse har vinduerne været i støbejern ligeledes med et lag glas fastholdt i kitfals, medens døre og porte har været enkle malede revledøre/porte.

Den murede del af bygningerne har været enkel, men generelt har der været hæget om detaljerne hvor de kunne ses. Murværket afsluttes for oven med gesimser og skorstene var opbygget med sokkel og afslutning for oven med gesims.

Disse elementer har givet bygningerne deres karakter og hvor de er bevaret er de med til at gøre bygningerne bevaringsværdige. Derfor er det vigtigt, at de bevares, og hvor de er forsvundet, at de genskabes.

I mange bygninger er staldrum eller udhusrum helt eller delvis inddraget i boligen. Hvor det er sket må nyere vindues- og dørhuller respekteres og vinduer og døre udformes herefter.

Nye materialer kan have deres berettigelse, men materialer som plast og aluminium er så fremmede for bygningskulturen, at de ikke kan tildeles i bevaringsværdige bygninger.

De ældste huse har alle været opført med stråtag, og denne tagform skal forsøges genetableret. Fra 1860-erne begynder der at komme bygninger med falstagsten, skifer og tagpap. Hvor dette var tilfældet er det naturligt at bruge tilsvarende materialer.

Generelle retningslinier

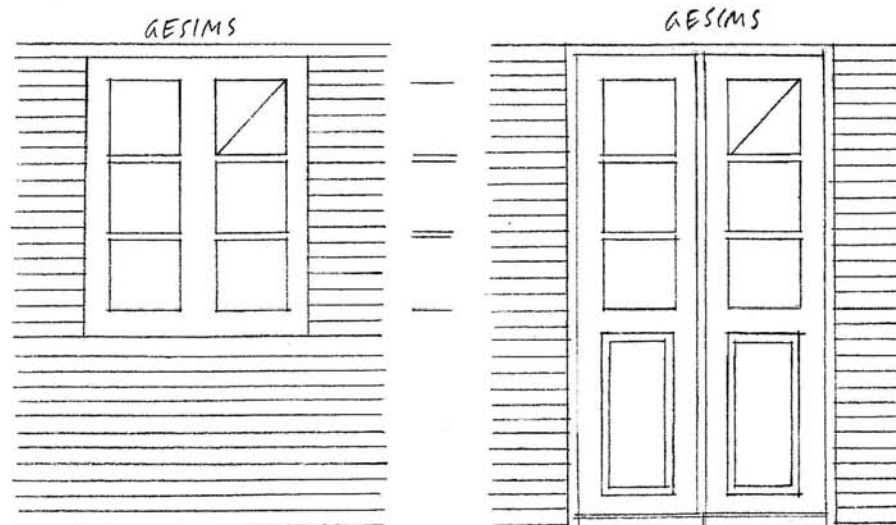
- Uanset bestemmelserne i lokalplanen og vejledning vil enhver vel-dokumenteret tilbageføring i form og material blive godkendt.
- Ved tilbageføring skal der tages udgangspunkt i den ældste dokumenterede udformning, uanset dette kan betyde stilforvirring i bygningens ydre.

Bestemmelser for vinduer

- Hvor reparation af eksisterende gamle vinduer kan gennemføres er det at foretrække frem for udskiftning
- Vinduer i boliger skal udføres i hvidmalet (med mindre andet kan dokumenteres som historisk korrekt). Beslag skal males i samme farve som træværket.
- Vinduernes opsprodsning skal være i overensstemmelse med udformningen af de ældste dokumenterbare vinduer i bygningen.
- Hvor der er buet stik skal vinduet have buet overramme.
- Vinduesruder i samme bygning skal have sammen højde-bredde forhold.
- Den udvendige ramme skal være med enkelt lag plant glas fast-

Kviste skal tilpasses tagsmaterialet og hvor det er muligt placeres centreret over stueetagens vinduer

Det er væsentligt at proportionerne i glasset overholdes

Når huset får det stråtag det er født med bliver det muligt at tilpasse taget til bygningens form.

holdt i kitfals. Indvendig kan opsættes påkoblede rammer eller forsatsrammer.

- Fuge omkring vinduer skal udføres i mørtel
- Tagvinduer kan i begrænset omfang tillades forudsat de er nedfældet i taget og ikke overstiger 50 x 70 cm. Sådanne vinduer skal placeres så deres centerlinie flugter med centerlinien i et vindue eller murpille i stueetagen.
- Vinduer i udlænger og udhuse skal udføres i jern eller træ med en opbygning som vinduer dette hus oprindeligt har haft.

Bestemmelser for kviste

- Kviste kan, uanset om huset tidligere har haft kviste, accepteres forudsat, at de i deres form og detaljering udformes som kviste var opbygget da huse af denne type blev opført.
- Kviste skal placeres så deres centerlinie flugter med centerlinien i et vindue i stueetagen. Kviste må ikke være bredere end et vinduesfag.
- Kviste i stråtage skal være med flunker uden lodrette sider der glider naturligt over i tagfladen.
- Kviste i tegl, eternit og paptage skal være med lodrette flunker og saddetag. Glas i flunker kan ikke tillades.

Bestemmelser for døre og porte

- Yderdøre i boliger skal udføres i malet træ. Udformingen skal være i overensstemmelse med udformningen af den ældst dokumenterbare udgave af den pågældende dør. Alternativt kan den kopieres efter en karakteristisk dør for den pågældende bygning / bygnings-type.
- Døre og porte i udlænger og udhuse skal udføres som revledøre / porte i malet træ.

Bestemmelser ved nye vinduer og døre, hvor der ikke tidligere har været bolig

- Som udgangspunkt skal de ovenforstående retningslinier følges.
- Udføres der nye dør- eller vindueshuller, i andre bygninger end bolighuset, skal disse enten være i overensstemmelse med bolighusets oprindelige vinduer / døre eller udføres i malet træ uden opsprodsning og tilbageliggende i murværket. Der skal udvendig opsættes en skodde i hvid- eller sortmalet eller tjæret træ.

Bestemmelser for tage

- Stråtage skal oplægges i rør med rygning af tørv. Tagfoden skal afskæres vandret.
- Hvor byggelovens krav til afstand mellem bygninger med stråtag ikke kan overholdes vil vil andre tagmaterialer kunne anvendes efter aftale med Tønder Kommune.
- Tegltage skal oplægges i røde vingetegl gl. dansk model. Tegltage må ikke udføres med udhæng på gavl og langsides og der må forskellesses
- Tegltage skal udføres med svejf i tagfoden og rygning og grater skal lægges i mørtel.
- Skifertage skal oplægges i naturskifer eller eternitskifer
- Tagpaptage på boliger skal oplægges med glat overflade i vandrette baner.
- Tagpaptage på udhuse skal oplægges som listedækket tagpap.

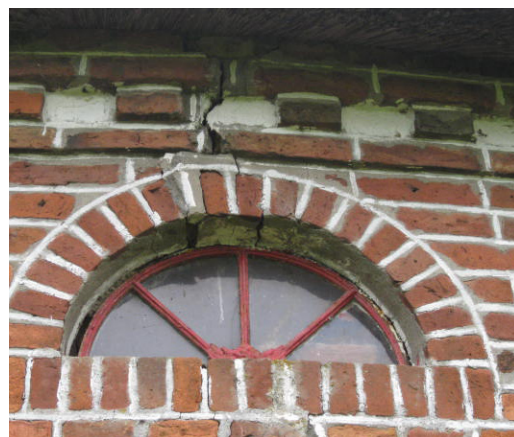
Skorstenens er en del af huset. Derfor skal den bevares og hvor den mangler genskabes. Skorstenes udformning og tilpasning til taget er meget væsentlig.

Skrapefuge opstreget med kalk har været meget almindeligt

Udvendige mure bør kalkes hvide

Selv over staldvinduer kan der være muret stik

Retningslinier for skorstene

- Skorstene skal påsættes så de rider over tagryggen. Skorstene må stå pudset og kalket / silikatmalet eller i blank mur afhængig af bygningstypen. Skorstene skal opføres med en sokkel/base, 9-11 skifters skaft og gesims.
- Skorstene skal inddækkes ved at tagmaterialet føres op under skorstenes sokkel. Skorstene i tegltage må ikke inddækkes med zink, men skal have en muret inddækning.

Retningslinier for murværk

- Ved reparation og vedligeholdelse af murværk skal der anvendes sten af samme størrelse og farve som oprindeligt anvendt. Der skal mures med skræbefuge. Hvor der har været kalket fuge, skal fugen kalkes.
- Oprindelige murhuller må ikke ændres ved udvidelse eller tilmurering.
- Stik over vinduer og døre skal være halvtensskifte vandret eller buet som oprindeligt udført.
- Ved opstregning af fuger skal anvendes hvidtekalk eller silikatmaling.

Bestemmelser for øvrige overflader

- Hvor det er muligt at fastslå de oprindelige farver på døre og vinduer skal disse farver anvendes ved nymaling. Hvor dette ikke er muligt skal vinduer og døre males i hvid, grå eller blandinger af hvid og grå.
- Træværk i øvrigt skal males i sort eller vogngrøn eller tjæres.
- Beslag på vinduer og døre skal males.

Bestemmelser for tagrender , beslag m.m.

- Hvor tagrender er påkrævet skal render og nedløb udføres i zink.
- Murankre og øvrige beslag skal fremstå malede.

Bestemmelser for overflader.

Mørtel skal udføres med hydralist kalk uanset om det er til facade-puds, fugning eller indmuring

Maling skal være oliemaling, silikatmaling kalk eller træ og stenkulstjære.

Garager og udhuse kan med fordel indbygges i eksisterende huse, blot der tages hensyn til byggestil og proportioner

Udhuse skal i deres udformning tage udgangspunkt i den lokale byggestil, men de må gerne være ydmyge i deres udformning

UDHUSE OG GARAGER

Som i andre landsbyer har der i Østerende- og Vesterende Ballum været udhuse og skure til de fleste boliger. I de gamle Slesviske gårde var udhuset i reglen en del af huset placeret i vestenden sammen med eventuel stald m.m. For de mindre ejendomme var det træskure til opbevaring af redskaber.

I dag er behovet for udhuse hovedsagelig relateret til opbevaring af biler og de større haveredskaber. Garagebehovet betyder at bygningerne bliver større og højere.

For landsbyens helhed er det væsentligt, at de gamle byggetraditioner fastholdes.

Dette afsnit omhandler kun udhuse m.m. til boliger og derfor ikke erhvervsmæssige bygninger.

Bestemmelser for opførelse af udhuse og garager.

- Udhuse og garager skal opføres som lukkede bygninger.
- Facader på udhuse og garager må ikke overstige 2,3 m over terræn og den samlede bygningshøjde må ikke overstige 5 m.
- Vægge skal udvendigt fremstå i 10-15 cm brede lodrette brædder malet i farver der harmonerer med hovedhuset eller i sort.
- Tage skal fremstå med belægning af røde vingetegl (som Dansk model), listedækket sort tagpap eller sorte ikke reflekterende blikplader (tidligere kaldet pandeplader).
- Stålblader kan ikke godkendes.

Om porte se afsnit om porte og døre.

Træer er med til at understrege arkitekturen

Diger sat i ntursten danner en smuk og naturlig afgrænsning

HAYER OG TRÆER

De fleste ejendomme har gennem tiden haft nyttehaver og i mindre omfang prydhaver. Vejrliget har betydet, at der ofte har været beskyttende beplantning omkring disse haver.

Det vil understøtte området hvis sådanne haver genskabes eller nyetableres ved boligerne.

Der har, hvor det har været muligt, været træer. Det har været som læhegn eller for at markere boligens facade eller hoveddør. Disse træer har været løvfældende og i mange tilfælde for eks. foran hoveddørene har de været klippede.

Bestemmelser for behandling af de ubebyggede arealer:

Haver m.m.

- Der kan ved ejendommene anlægges såvel nytte – som prydhaver.
- I nyttehaver må der plantes frugttræer og frugtbuske ligesom almindelig haveyrkning er tilladt.
- Prydhaver kan bestå af græsplane, buske og stauder.

Træer

- Der må indenfor lokalplanområdet kun plantes løvfældende træer.
- Træer skal være arter der tåler klipning eller styning.
- Træer må plantes til indramning af hoveddøre og til markering af linier i terrænet for eks. langs facader, skel eller veje.
- Følgende træer og buske må plantes inden for lokalplanområdet.

Høje Træer	Lave Træer	Buske
Stilkeg	Fuglekirsebær	Bened
Vintereg	Almindelig Hæg	Kvalkved
Bøg	Hvidtjørn	Rød Kornel
Skovlind	Vildæble	Mirabel
Ahorn	Almindelig Røn	Hunderose
Spids/storbl./småbløn	Hassel	Æblerose
Rødel (som ammetræ)	Almindelig Hylde	Slåen
Ask	Evt. Seljerøn	

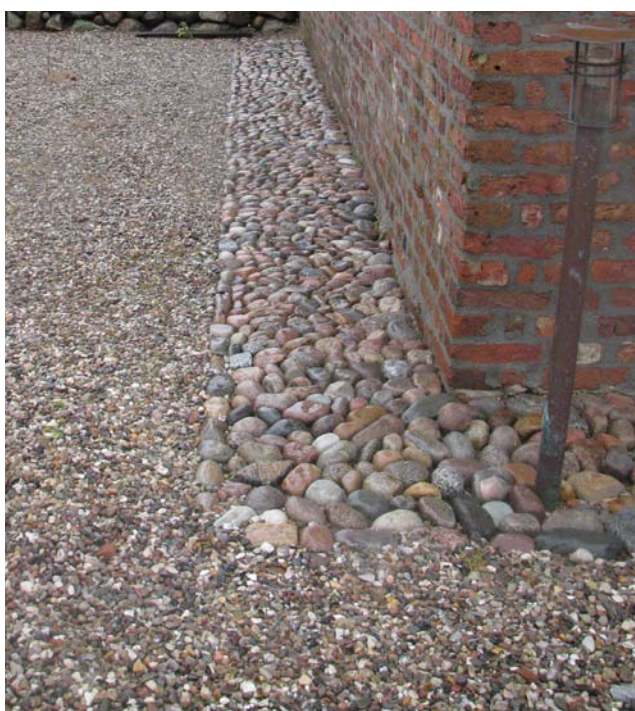
Der må ikke ske skovrejsning indenfor lokalplanområdet.

Hegning

- Gamle låger og stenstolper skal bevares.
- Haverne kan afgrænses af klippede hække og uklippede hegn bestående af arter der ikke bliver mere end 150 cm i højden.
- Stakitter omkring haver skal være med lodrette hvidmalede smalle staver med mellemrum og med en maksimal højde på 150 cm. Låger skal være udformet som stakittet.
- Stendiger skal opsættes på traditionel vis med store natursten sat i ler.

Pigstensbelægning skal bevares og retableres

Pigsten langs husmuren husmuren er gode til at optage regnvand og nedbringe risicoen for fugt i murene

BEFÆSTEDE AREALER

Indkørsler har traditionelt været hjulspor eller smalle baner af grus, småsten og bygningsaffald afhængig af hvad der var ved hånden.

Gårdspladserne har været belagt med pigsten og hvor der har været økonomi til det med brosten.

Generelt har det været traditionen at der anvendtes naturlige lokale materialer. Dette ønskes fastholdt.

Bestemmelser for indkørsler.

- Der må anvendes grus, græs eller stenmel til belægning.
- Der må ikke sættes kantsten.
- Kørebanebredden må ikke overstige 3 m.

Bestemmelser for gårdspladser og p-arealer

- Eksisterende markstens og pigstensbelægninger skal bevares
- Der må anvendes grus, græs, pigsten og brolægning til belægning.
- Langs husmure med stråtag lægges en min. 1 m bred pigstensbelægning med fald væk fra huset.

Belysning m.m. se tekniske anlæg og installationer

TEKNISKE ANLÆG OG INSTALLATIONER

Det karakteristiske for de ældre landsbyer er, at der ikke har været tekniske installationer, før der kom træmaster til ledninger til telefon og elektricitet. Siden er disse installationer lagt i jorden. Til gengæld er udbudet af andre elektroniske og tekniske installationer øget væsentlig.

Det er rimeligt, at der tages hensyn til behovet for disse installationer, men det er samtidigt vigtigt, at et område der er omfattet af en bevarende lokalplan, ikke skæmmes af sådanne installationer.

Bestemmelser for opsætning antenner og tekniske anlæg:

Antenner

- Der må ikke opsættes antenner eller paraboler på bygningernes tage eller facader. Undtaget herfra er facader der vender mod en lukket gård.
- Paraboler må opsættes på jorden, placeret så de ikke er synlige fra vej eller nabogrund.
- Der må ikke opsættes antennemaster.

Ledninger

- Alle ledninger, såvel offentlige som private skal lægges i jorden.
- Hvor det er nødvendigt at føre en ledning op i en bygning skal dette foregå indvendigt og hvor det ikke kan lade sig gøre efter følgende regler:
- Ledningerne skal føres lodret og vandret med 90° bøjninger.
- Hvor der er arkitektonisk beviste spring i murværket skal ledningerne lægges ind i hjørnerne af disse forskydninger.
- El- og telefonskabe må ikke stilles op af bygningerne. De skal placeres inden døre eller skjult af hegn eller diger.

Belysning

- Vejbelysning skal minimeres. Hvor det er nødvendigt skal det ske med maksimalt 1,5 m høje standere.
- Belysning på bygningen må placeres ved indgangsdøre med en maksimal lyspunktshøjde på 2 m og der må kun opsættes en lampe ved hver dør. Ved hoveddøre evt. 2 armaturer.
- Belysning ved indkørsler eller stier til boliger må udføres på maksimalt 1,5 m høje standere og der skal benyttes armaturer der sikrer, at belysning kun sker på gangarealet.
- Der må kun benyttes pærer med en lysfarve svarende til alm. glødepærer.

Dagrenovation og genbrug

- Beholdere og sække til dagrenovation skal opstilles inden døre.
- Hvis de placeres udendørs skal det ske bag skærmende beplantning eller i en "trækasse".

SKILTNING OG FLAGNING

Østerende- og Vesterende Ballum har ikke tradition for skiltning.

Dette skyldes at samfundet ikke har været større end at alle kender alle og derfor nemt kan finde det og den man søgte. Byens vejstruktur og husnummerering er så atypisk og for fremmede ulogisk, at besøgende ikke har kunnet finde vej uden at spørge.

Denne manglende tradition for skiltning skal fastholdes.

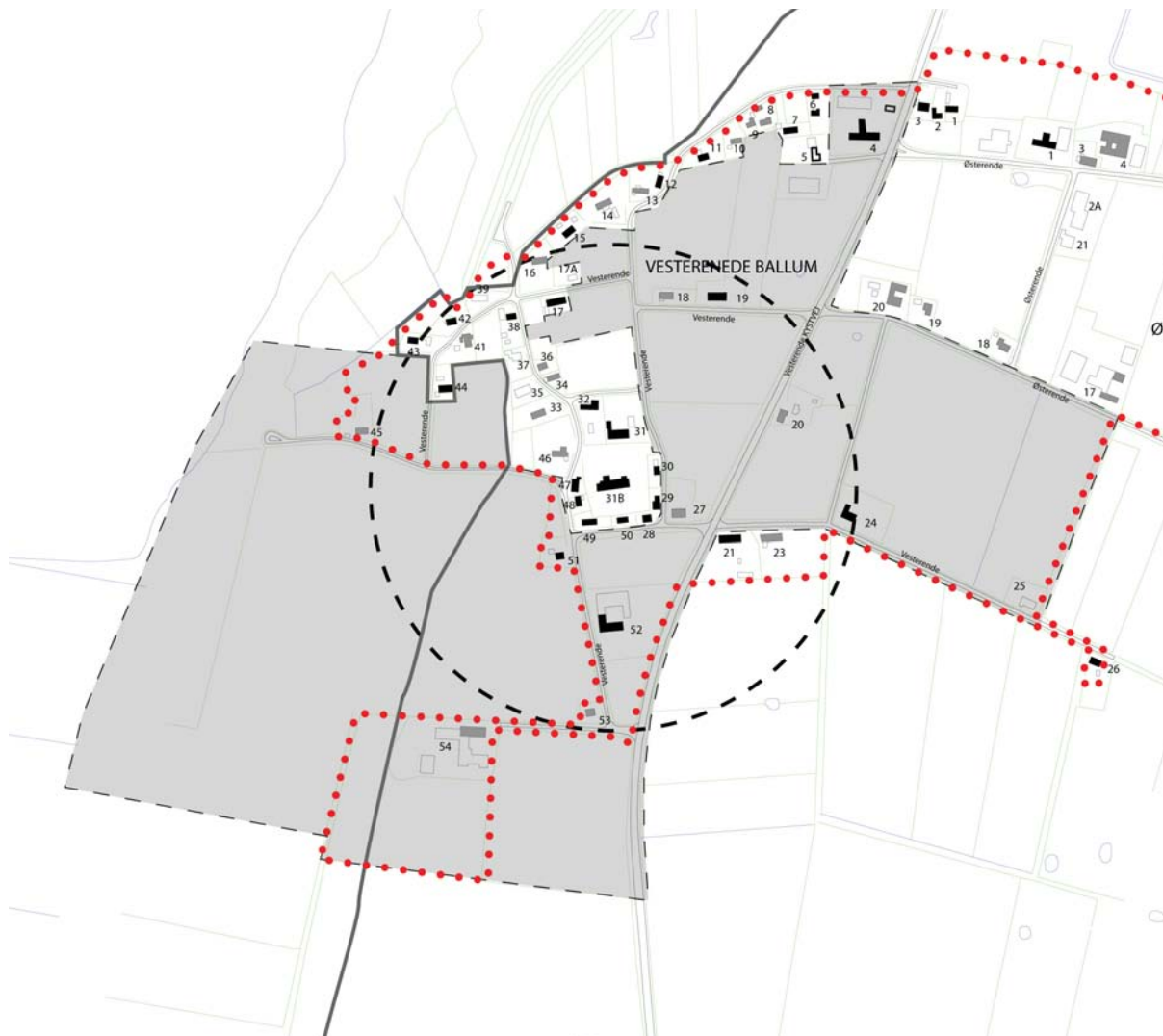
Flagning med nationalflaget er tradition i Danmark. Flagning i reklameøjemed er blevet mere og mere almindeligt.

Bestemmelser for skiltning

- Husnummerering skal ske ved enkelttal eller på en plade af træ, keramik eller metal. Enkeltnumre eller plade må ikke overstige 15 x 15 cm.
- Navneskilte skal udføres som plade af træ, keramik eller metal. Navneskilte må ikke overstige 15 x 30 cm i liggende format.
- Skiltning for virksomheder herunder udlejning må opsættes som fritstående skilte. Sådanne skilte må ikke overstige 30 x 90 cm i liggende format med en overkant ikke over 100 cm over terræn og de skal udføres i træ eller metal.
- Skilte for sæsonvarer og ydelser må kun stå fremme når varen eller ydelsen tilbydes.
- Skiltning skal nedtages når aktiviteten ophører. Sker dette ikke kan Kommunalbestyrelsen lade skiltet fjerne på ejendommens ejers regning.
- Skilte må ikke være selvlysende og de må ikke være belyst ud over en belysning der muliggør læsning på 5 m afstand.

Bestemmelser for flagning

- Flagstænger må ikke overstige 3 m over øverste punkt på taget af hovedhuset. For offentlige institutioner kan større højde godkendes efter begrundet ansøgning hos Tønder Kommune.
- Flag må være nationalflag.
- Reklameflag må ikke opsættes. Ved enkeltarrangementer af få dages varighed må der opsættes op til 2 national eller reklameflag pr. ejendom.

KORTBILAG 1

Kirkeomgivelsesfredningen er angivet med grå tone

300 m kirkebyggelinie er angivet med stiblet linie

Inden for lokalplan 012-1.1 er der tre typer fredninger:

For et større areal er der i 1983 meddelt beslutning om fredning af Ballum kirkes omgivelser med det formål at sikre indsigten til og udsigten fra Ballum kirke.

Omkring kirken er der desuden af Sønderlyllands amt udlagt en zone der dækker kirkelandskabet.

Omkring kirken er der en 300 m kirkebyggelinie i henhold til naturbeskyttelsesloven.

Bygningsfredning omfatter en ejendom: Vesterende 28 der er opført omkring år 1788 som tinghus er bygningsfredet i 1979

Bestemmelser om fredninger:

Kirkeomgivelsesfredning:

- Inden for kirkeomgivelsesfredningen må der ikke opføres bybebyggelse (herunder skure, boder og lignende indretninger samt tilbygninger til eksisterende bebyggelse). Der må ikke foretages ombygninger, hvis der derved sker ændringer af bygningens ydre fremtræden.
- Inden for kirkeomgivelsesfredningen er der udpeget en række værdifulde huse, der ikke må nedrives, ombygges eller på anden måde må ændres uden Fredningsnævnes tilladelse.
- Uanset om byggearbejder er i overensstemmelse med lokalplanen og gældende lovgivning iøvrigt, skal der ved alle udvendige arbejder inden for fredningsområdet indhentes tilladelse fra Fredningsnævnet.

Kirkelandskab:

- Indenfor kirkelandskabet, der i sin afgrænsning dækker et større areal end Kirkeomgivelsesfredningen, skal der ved byggeri og beplantning tages hensyn til indblik til og udsyn fra kirken / kirkegården.
- I alle tilfælde skal Stiftet orienteres, når der bygges i denne zone.

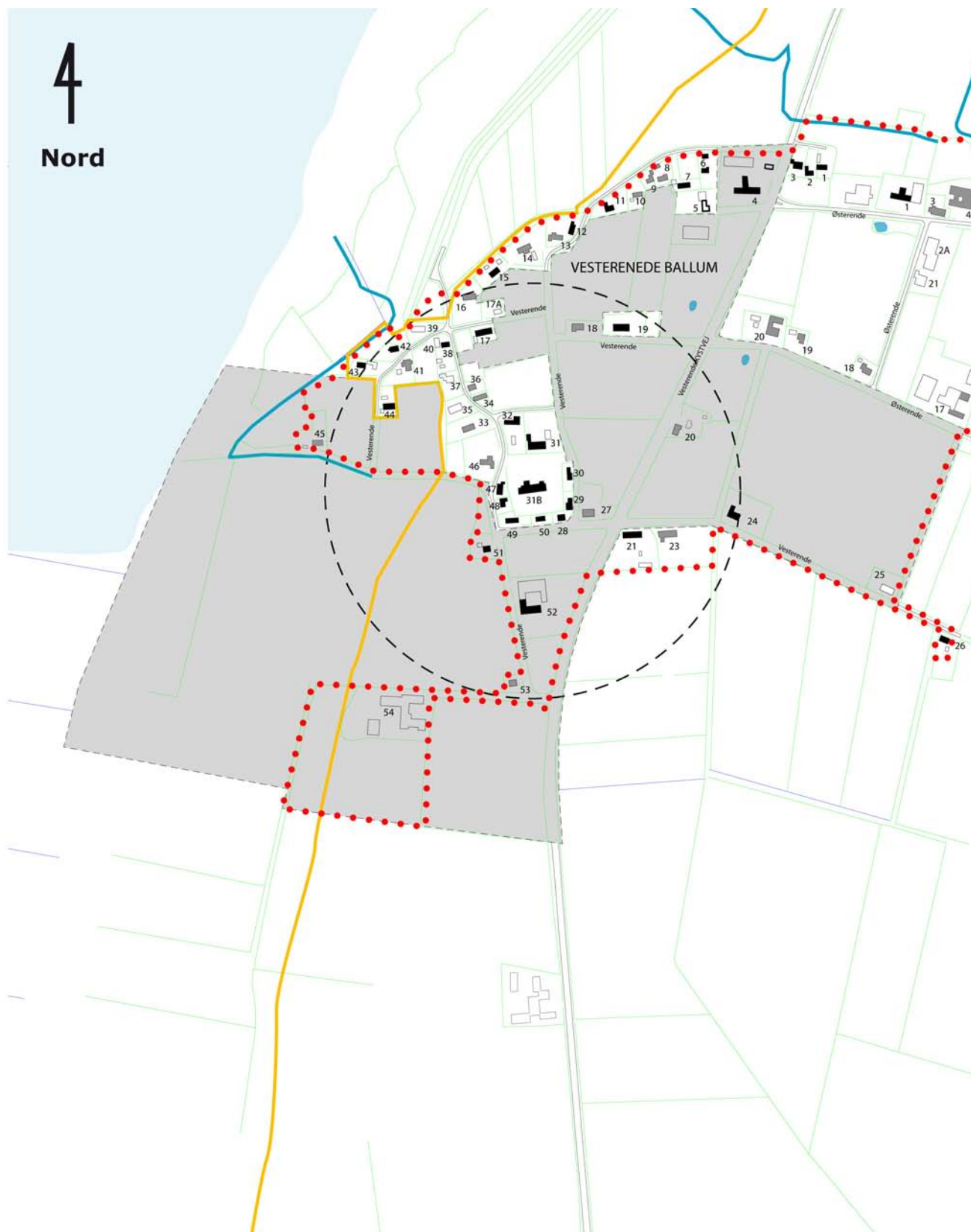
Kirkebyggelinien:

- Inden for 300 m zonen må bygninger ikke være over 8,5 m.
- I alle tilfælde skal Stiftet orienteres, når der bygges i denne zone.

Fredede bygninger:

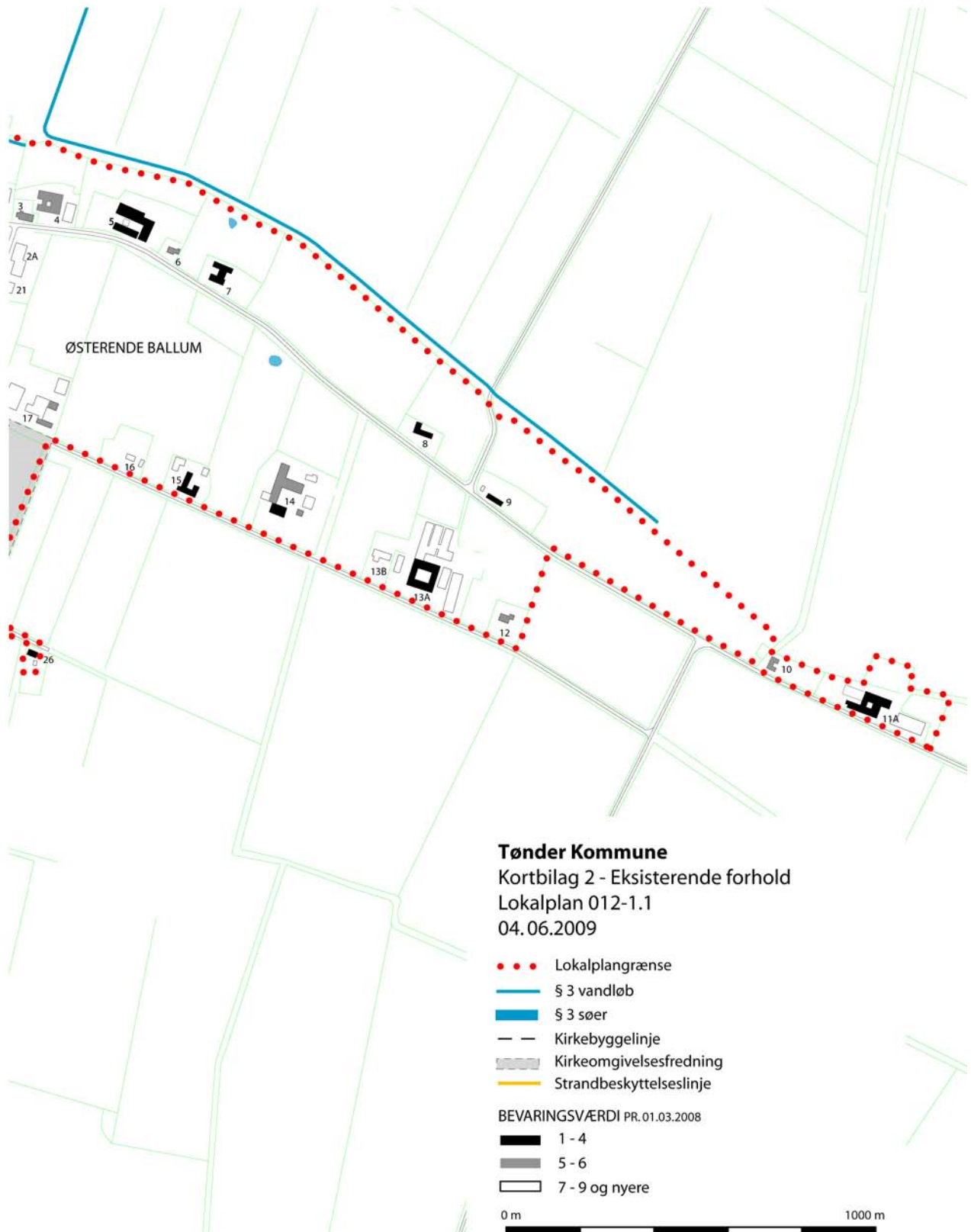
- Almindelig vedligeholdelse skal anmeldes til Tønder Kommune.
- Ved større vedligelsesarbejder, ombygninger m.m. skal der søges om tilladelse hos Tønder Kommune og hos Kulturarvsstyrelsen.

Eksisterende forhold

VESTERENDE BALLUM					
Husnr.	Bygningsnr.	Opførelsesår	Byggestil	Anvendelse	Bevaringsværdi
1	1	1785	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	3
	2	-	Nyere	Carport	-
2	1	1880	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	2
	2	1979	Nyere	Udhus	-
3	1	1775	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	3
	2	2000	Nyere	Udhus	-
4	1	1880	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	3
	5	1974	Nyere	Landbrugsbygning	-
	6	1900	Vestslesvigsk	Kontor, handel, lager	7
	7	1979	Nyere	Landbrugsbygning	-
5	1	1875	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	7
	2	1979	Nyere	Udhus	-
	3	1979	Nyere	Carport	-
6	1	1825	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	4
	2	-	Bedre byggeskik	Garage	4
7	1	1781	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	3
	2	1993	Nyere	Garage	-
8	1	1890	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	6
	2	-	Bedre byggeskik	Udhus	6
9	1	1850	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	5
	2	-	Nyere	Udhus	-
	3	-	Nyere	Carport	-
10	1	1877	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	5
	2	-	Bedre byggeskik	Udhus	-
11	1	1850	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	3
	2	-	Bedre byggeskik	Udhus	-
12	1	1850	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	2
	2	-	Bedre byggeskik	Udhus	-
13	1	1875	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	5
	2	-	Bedre byggeskik	Udhus	-
14	1	1844	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	5
	1	1899	Trempehus	Fritliggende enfamiliehus	3
15	2	-	-	Garage	-
	3	-	Bedre byggeskik	Udhus	-
	1	1861	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	5
16	2	-	Nyere	Udhus	-
	1	1850	Vestslesvigsk	Længehus	4
17A	1	1973	Nyere	Fritliggende enfamiliehus	-
18	1	1927	Bedre byggeskik	Fritliggende enfamiliehus	5
	2	1927	-	Udhus	-
19	1	1923	Bedre byggeskik	Fritliggende enfamiliehus	4
	2	1960	-	Garageanlæg	-
20	1	1942	Bedre byggeskik	Fritliggende enfamiliehus	6
	1	1860	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	3
21	2	-	Nyere	Garage	-
	3	-	-	Udhus	-
	4	1989	Nyere	Carport	-
	1	1934	Bedre byggeskik	Længehus	6
24	1	1875	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	2
	2	1875	Nyere	Landbrugsbygning	-
	3	1875	-	Landbrugsbygning	-
25	1	-	Nyere	Fritliggende enfamiliehus	-
26	1	1866	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	4
	2	1983	Nyere	Garage	-
27	1	1914	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	5
28	1	1700	Vestslesvigsk	Museum	Fredet

Byggestil

29	1	1800	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	4
30	1	1850	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	2
	2	-	Bedre byggeskik	Udhus	-
31	1	1875	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	1
	2	1875	Bedre byggeskik	Garage	4
	3	1999	Nyere	Bygning i tilknytning til kirken	-
	4	2005	Nyere	Skolebygning	-
31B	1	1235	Romansk	Kirke	1
	2	1897	-	Udhus	-
32	1	1850	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	4
	2	1850	Bedre byggeskik	Landbrugsbygning	4
33	1	1875	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	6
	2	-	-	Garage	-
34	1	1830	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	6
	2	2001	Nyere	Garage	-
35	1	1971	Nyere	Fritliggende enfamiliehus	-
36	1	1875	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	6
	2	1996	-	Udhus	-
37	1	1966	Nyere	Fritliggende enfamiliehus	-
	2	2004	Nyere	Garage	-
38	1	1822	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	4
	2	2001	Nyere	Udhus	-
39	1	1800	Nyere	Fritliggende enfamiliehus	-
40	1	1848	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	-
	2	2004	Nyere	Garage	-
41	1	1941	Bedre byggeskik	Fritliggende enfamiliehus	6
	2	-	-	Garage	-
	3	-	Bedre byggeskik	Udhus	-
42	1	1870	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	2
43	1	1877	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	4
	2	1877	Nyere	Garage	-
44	1	1875	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	4
	2	1981	Nyere	Udhus	-
	3	-	-	Udhus	-
45	1	1890	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	5
46	1	1675	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	5
	2	1990	Nyere	Carport	-
47	1	1810	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	1
	2	1810	Vestslesvigsk	Udhus	1
48	1	1875	Bedre byggeskik	Fritliggende enfamiliehus	3
49	1	1800	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	4
50	1	1777	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	2
	2	-	-	-	-
51	1	1857	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	4
	2	-	Nyere	Garage	-
52	1	1854	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	2
	2	2001	Nyere	Landbrugsbygning	-
53	1	1951	Nyere	Fritliggende enfamiliehus	5
	2	1992	Nyere	Carport	-
54	1	1974	Nyere	Stuehus til landbrugsejendom	-
	2	1970	Nyere	Landbrugsbygning	-
	3	1976	Nyere	Landbrugsbygning	-
	5	1854	Nyere	Landbrugsbygning	6
	7	1980	Nyere	Landbrugsbygning	-
	8	1993	Nyere	Carport	-

ØSTERENDE BALLUM						
Husnr.	Bygningsnr.	Opførelsesår	Byggestil	Anvendelse	Bevarings	
1	1	1777	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	4	
	2	1954	nyere	Landbrugsbygning	5	
2A	1	1965	Nyere	Maskinværksted	-	
	2	1979	Nyere	Butik	-	
	3	2004	Nyere	Lager	-	
3	1	1820	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	5	
4	1	1750	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	5	
	2	1973	Nyere	Landbrugsbygning	5	
	4	1926	Nyere	Landbrugsbygning	6	
	5	1955	Nyere	Landbrugsbygning	7	
	7	1980	Nyere	Landbrugsbygning	-	
5	1	1777	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	3	
	2	1777	Vestslesvigsk	Garage	3	
	3	1946	Bedre byggeskik	Landbrugsbygning	3	
	4	1952	-	Landbrugsbygning	-	
	5	1952	Bedre byggeskik	Landbrugsbygning	3	
	7	1982	Nyere	Landbrugsbygning	-	
6	1	1936	Bedre byggeskik	Fritliggende enfamiliehus	5	
	2	1936	Bedre byggeskik	Garage	-	
7	1	1804	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	2	
	2	1804	Vestslesvigsk	Landbrugsbygning	2	
	3	1804	Vestslesvigsk	Landbrugsbygning	2	
8	1	1827	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	2	
	2	1827	Vestslesvigsk	Udhus	2	
9	1	1817	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	2	
	2	1817	Vestslesvigsk	Udhus	2	
10	1	1877	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	5	
11A	1	1827	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	2	
	2	1827	Vestslesvigsk	Landbrugsbygning	3	
	3	1976	Nyere	Landbrugsbygning	-	
	4	1866	Vestslesvigsk	Landbrugsbygning	3	
	5	1970	-	Landbrugsbygning	-	
	6	1986	Nyere	Landbrugsbygning	-	
12	1	1957	Nyere	Fritliggende enfamiliehus	5	
	2	1957	Nyere	Garage	5	
13	1	1857	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	1	
	2	1857	Vestslesvigsk	Landbrugsbygning	1	
	3	1977	Nyere	Landbrugsbygning	-	
	4	1857	Vestslesvigsk	Landbrugsbygning	1	
	5	1957	Nyere	Landbrugsbygning	5	
	6	1974	Nyere	Landbrugsbygning	-	
	7	1980	Nyere	Landbrugsbygning	-	
	8	1983	Nyere	Landbrugsbygning	-	
	10	1990	Nyere	Landbrugsbygning	-	
	12	1991	Nyere	Landbrugsbygning	-	
	13	1996	Nyere	Landbrugsbygning	-	
	14	1999	Nyere	Landbrugsbygning	-	
	15	2002	Nyere	Landbrugsbygning	-	
	16	2003	Nyere	Silo	-	
	13B	1	1991	Nyere	Stuehus til landbrugsejendom	-
	14	1	1897	Trempehus	Stuehus til landbrugsejendom	3
2		1897	Trempehus	Landbrugsbygning	5	
3		1897	Trempehus	Landbrugsbygning	5	
4		1897	-	Landbrugsbygning	-	
5		1947	Nyere	Landbrugsbygning	6	
6		1947	Nyere	Garage	-	

	7	1977	Nyere	Landbrugsbygning	-
	8	1990	Nyere	Landbrugsbygning	-
15	1	1850	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	2
	2	1850	Vestslesvigsk	Udhus	2
	3	1850	Nyere	Garage	-
	4	2000	Nyere	Produktionsbygning	-
	6	2006	Nyere	Udhus	-
16	1	1998	Nyere	Fritliggende enfamiliehus	-
	2	2001	Nyere	Garage	-
17	1	1884	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	5
	2	1925	Bedre byggeskik	Landbrugsbygning	6
	3	1958	-	Landbrugsbygning	-
	4	1975	Nyere	Landbrugsbygning	-
	5	1994	Nyere	Landbrugsbygning	-
18	1	1929	Bedre byggeskik	Fritliggende enfamiliehus	5
	2	-	Nyere	Garage	-
19	1	1853	Vestslesvigsk	Fritliggende enfamiliehus	6
	2	1853	Nyere	Garage	-
20	1	1857	Vestslesvigsk	Stuehus til landbrugsejendom	5
	2	1857	Vestslesvigsk	Landbrugsbygning	6
	3	1857	-	Landbrugsbygning	-
	4	1857	-	Landbrugsbygning	-
21	1	1970	Nyere	Fritliggende enfamiliehus	-
	2	1978	Nyere	Carport	-

Farveskala

DEN KLASSISKE JORDFARVESKALA + nye pigmenter

Ultramarinblå

Lys ultramarin

Lys berlinerblå

Brændt umbra

Lys brændt umbra

Berliner/Pariserblå

Dodenkopf

Lys dodenkopf

Oxydsort (varm)

Engelskrød

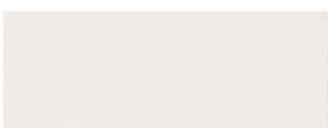
Lys engelskrød

Varm grå

Rødokker

Kridt

Kønrøg (kold)

Terra di Siena, rå

Lys rå siena

Kold grå

Grønjord

Lys grønjord

Kromoxydgrøn

Litteraturliste

Udarbejdelsen af lokalplanen bygger på viden fra kulturarvsatlasset Vadehavet 2007 med tilhørende webpublikationer. Den samlede publikation kan ses på:

www.kulturarv.dk/kulturarv/vadehavet

Endvidere henvises til:

Vedligeholdelse af bevaringsværdige huse: www.kultuarv.dk

Bevaringsværdige bygninger, Sikring af bevaringsværdier; Center for Bygningsbevaring v. Søren Vadstrup, 2007: www.social.dk/net-publikationer/2006/p10bog2411/pdf/publikation.pdf

Uddybende tekniske anvisninger koordineret med Kulturarvsstyrelsens "Information om Bygningsbevaring": www.bygningsbevaring.dk

Center for Bygningsbevaring i Raadvad, uddybende beskrivelser af traditionelle håndværksteknikker og byggematerialer, links og oversigt over håndværkere og materialeproducenter, rådgivning til private husejere: www.bygningsbevaring.dk

Forskellige foreninger og interesseorganisationer der arbejder med dansk bygningskultur, anvisninger, oversigt over håndværkere og materialeprocenter, rådgivning: www.bygningskultur.dk

Byggeteknisk erfaringsformidling udarbejdet for professionelle, men som også kan anvendes af private: www.bygerfa.dk

Dansk Brand- og Sikringsteknisk Institut, bl.a. information om brandsikring af stråtage: www.brandteknisk-institut.dk

Byggeskadefondens erfaringer fra en række eftersyn i byfornyede ejendomme og almene boliger: www.bvb.dk / www.bsf.dk

Håndbog for byggeindustrien, links til byggeriets producenter og leverandører: www.hfb.dk

Murerfagets oplysningsråd: www.muro.dk

Grundig information om stråtage, teknikker, kvalitetskrav, egnsbyggeskik mv.: www.taekkelaug.dk

Omfattende oplysninger om træ, udvælgelse og anvendelse: www.trae.net

Teknologisk Institut, træteknik: www.teknologisk.dk

Teknologisk institut, Murværkscenteret, mur- og tagprodukter: www.mur-tag.dk

Guide til brug af Dannebrog: www.danmarks-samfundet.dk

Foreninger og interesseorganisationer, der arbejder med bygningsbevaring:

www.byfo.dk

www.bygningskultur.dk

www.foreningen-straatag.dk

www.byogland.dk

Ordforklaring og begreber

Bebyggede strukturer omhandler byarkitektoniske forhold, som ikke er knyttet til enkeltbygninger, men til landsbyens matrikulering, gadenet, husrækker, grønninger mm., der giver et overblik over de arkitektoniske værdier i landsbyen.

Arkengaff:

Et typisk træk for den sydvestjyske byggeskik er den spidse frontkvist, der sidder over indgangsdøren og som benævnes arkengaff. Bag indgangsdøren er der typisk en gennemgående gang, der benævnes "e Fremgol", og den adskiller beboelsesdelen fra stald og udhus. I arkengaffen er der som regel et vindue eller en forkeluge, og ofte er der tillige et lille rundt vindue helt oppe i kippen.

Facade:

De klimatiske forhold og lokalt tilgængelige materialer har været udslagsgivende for facadernes materialevalg. De karakteristiske teglsten blev brændt på lokale teglværker. Til fremstilling af mørtel og til hvidtning anvendte man "Skælkalk", der også blev fremstillet lokalt ved at brænde skaller og kalksten fra stranden. Sten til belægning hentede man fra markerne eller stranden.

Flunker:

Sider på kvisten.

Grundmur:

I det træfattige landskab har det været vanskeligt at skaffe konstruktionsstømmer, og man har derfor tidligt bygget i grundmur. Grundmuren er et byggemateriale, der også er mere modstandsdygtigt overfor klimatisk nedbrydning end f.eks. bindingsværk med lerklinede tavler, som blev anvendt andre steder i landet.

Kitfals:

Vinduesglasset lægges i de smalle lister og sættes fast med kit.

Klægsten:

De karakteristiske teglsten blev brændt lokalt af bønderne eller på lokale teglværker.

Liséner:

Murværk i relief, f.eks. anvendt for at fremhæve bygningsdetaljer eller ved hushjørner.

Længehuset:

Længehuset kan med bolig og stald forekomme alene eller som hovedstammen i et vinkelbygget, tre- eller firlænget bygningskompleks. Hvor der er flere længer, er det karakteristisk at adgangen til gården sker i facaden og ikke fra gårdpladsen, som det ellers er skik i det meste af landet.

Murankre:

Er en del af bygningens konstruktion og udsmykning. Særligt karakteristisk er de to murankre omkring hoveddøren, der fastholder den indvendige karm. Murankrene kan være enkelt udført med et lodret forskudsjern, udført som svungne dekorationer eller de kan være udført som initialer eller årstal. De smedede murankre tjener en vigtig byggeteknisk funktion og forankrer murværket til bjælkelagene.

Opstreget murværk:

Mange bygninger har kalkede fuger, som også har øget modstandsdygtigheden overfor vejr og vind. Der er få kalkede huse, og hvis de er kalkede har de været hvide.

Skorstene:

Er traditionelt udformet med sokkel, skaft og gesims, er placeret i kip og står som regel i blank mur.

Vinduer:

De typiske landhuse har enkle torammede og opsprossede vinduer, der er placeret regelmæssigt i facaden i beboelsesdelen.

Værdifuldt kulturmiljø:

Er et geografisk afgrænset område, der afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling. Det kan f.eks. være et fiskerleje, et industrimiljø, et forsvarsanlæg, et bykvarter, et marskområde, en herregård med dens bygningsanlæg, jorder og naturområder, en husmands-udstyknings, et dyrkningslandskab, et område med gravhøje etc.

Yderligere oplysninger om de nævnte bygninger kan findes på Kulturavstyrelsens hjemmeside: www.kulturarv.dk.

TØNDER KOMMUNE